
ІСТОРІЯ, ФІЛОСОФІЯ, НАУКА ТА КУЛЬТУРА КИТАЮ

КИТАЙ У МЕДІА-СФЕРІ ГОНКОНГУ ТА ТАЙВАНЮ

Є. В. Гобова

Гонконг та Тайвань належать до так званого регіону Великого Китаю, який іноді також називають китайськомовним світом. Швидке економічне піднесення КНР, поживлення міграції та глобалізацій – ці процеси стали поштовхом для кардинальної зміни характеру взаємовідношень у цьому світі. За останні десятиліття Гонконг повернувся до складу КНР на правах автономії, а Тайвань відновив політичний діалог з офіційним Пекіном. Завдяки поширенню комунікаційних технологій змінилося і сприйняття материкового Китаю та його жителів. Доступність та різноманіття інформації суттєво вплинули на формування нового образу Китаю в Гонконзі та Тайвані. Втім, чи завжди цей імідж однозначний, чи став він більш глибоким та багатостороннім завдяки поліпшенню дипломатичних відносин та наскільки важливою є роль самоідентифікації в цьому процесі?

Перед тим як звертатися до класифікації та аналізу сучасних номінацій материкового Китаю, слід розглянути проблему ідентичності жителів Гонконгу, оскільки з 90-х років минулого століття, а точніше, від 1997 року, коли відбулося возз'єднання з Китаєм, разом із швидкою інтеграцією Гонконгу в економічну сферу КНР відбулася різка зміна пропорцій населення, що відносить себе до “китайців” або “гонконгців”, включно із проміжними варіаціями “китайський гонконжець” та “гонконзький китаєць”.

Без сумніву, наразі жителі Гонконгу не визначають себе як повністю окремий та незалежний від КНР народ, хоч це і не завжди може напряму позначатися в мові. Навіть найбільш критично налаштовані громадські діячі Гонконгу не намагаються повернути півострів під прапор Великобританії, хоч певні сентименти з приводу втраченого колоніального минулого можна зустріти у статтях окремих журналістів, що займають радикальну антипекінську позицію [Ran 2009, 11].

Наприкінці 2014 року, до початку збору та аналізу матеріалів видань, було виконано попередній поверховий огляд текстів найбільших гонконзьких ЗМІ та зроблено висновок, що найбільш продуктивними концептуальними метафорами є КИТАЙ = РОДИЧ та КИТАЙ = ЗАГРОЗА. Таку різку розбіжність можна пояснити недостатньо різноманітною підбіркою джерел: розглядалися лише три видання (South China Morning Post, Apple Daily, Ta Kung Pao), що не є повністю репрезентативними щодо політичних течій та цільової аудиторії.

1. Номінації материкового Китаю у Гонконзі

Для встановлення ключових слів для відстеження та матеріалів, що мають стосунок до Китаю, а точніше, його материкової частини, перш за все слід виокремити

основні номінації цієї країни та її мешканців та встановити “додаткові” супровідні слова, що можуть використовуватися синонімічно до обраних ключових слів. Головна проблема в цьому випадку полягає в тому, що частина ключових слів, які використовуються на позначення Китаю, не є ексклюзивними, оскільки Гонконг є невіддільною частиною КНР. Відповідно, як було з’ясовано в процесі обробки матеріалів, у певних тематичних рамках значення терміна 中國 чи China слід розглядати в ширшому контексті, щоб визначити діапазон його вживання в кожному конкретному випадку.

Окрім офіційної назви Китайської Народної Республіки (中華人民共和國 *Zhonghua renmin gongheguo*), котра зустрічається переважно в документах, існує ще декілька номінацій країни, що мають свою специфіку вживання та стилістичні конотації. У цій статті ми розглядаємо лише ті, що з’являються у пресі та онлайн-медіа Гонконгу. Серед них:

内地 *neidi* – “внутрішні землі”;

中國大陸 *Zhongguo dalu* – китайський материк. Зустрічається регулярно в повідомленнях новинного типу, часто в одному й тому ж тексті виступає синонімом до 内地;

大陸 *dalu* – “материк”. Буквально – “велика земля”;

內陸 *neilu* – “внутрішні території”, “внутрішній материк”. Використовується значно рідше за (中國) 大陸 та 内地, але також належить до нормативної номінації материкових регіонів Китаю;

华夏、中夏、神州、中华 *huaxia, zhongxia, shenzhou, zhonghua* – історичні назви Китаю, що іноді можна зустріти в друкованих та онлайн ЗМІ Гонконгу. Вживаються в матеріалах культурної чи історичної тематики або в цитатах. Що характерно, ці ж слова можуть вживатися й для позначення так званого Великого Китаю, тобто для КНР із Гонконгом як його невід’ємною частиною, або в територіально невизначених контекстах, тобто таких, що можуть стосуватися як Великого Китаю, так і тільки самого Гонконгу.

Крім того, існує ще два терміни, котрі вкрай рідко використовуються журналістами через свою негативну конотацію, але іноді з’являються в цитуваннях різко критичних висловлювань громадських активістів чи звичайних користувачів Інтернету.

強國 *qiangguo* – іронічне “сильна країна”. Дещо співзвучне із 中國 *Zhongguo*, з’явилося з популярного в самому КНР вживання виразів типу 经济强国 “економічно сильна країна”, 体育强国 “спортивно сильна країна” тощо, котрі можна зустріти в заголовках новин та загалом у матеріалах, що прославляють ту чи іншу галузь у країні. У кантонських медіа опозиційного до офіційного Пекіна напрямку зустрічається в іронічному чи критичному значенні;

支那 *zhina* – лайливе слово на позначення Китаю, запозичення з варіанта санскритської форми *сіпа* в японській мові (спільне походження з англійським *China* та багатьма іншими варіантами в європейських мовах), в котрій поступово набуло зневажливого забарвлення.

Найбільш часто вживаною та нейтральною за значенням назвою материкового Китаю є 内地, буквально “внутрішня земля”. Так традиційно позначається материкова частина Китаю, що не лежить на узбережжі моря, або, за словниковим визначенням, “Китай без Гонконгу та Макао”. У часи династії Цін так називалися ті провінції, де проживали ханьці, незалежно від географічного положення цієї території. У сучасній китайській мові це слово може вживатися на позначення як власне материкової частини КНР, так і тієї частини країни, що не лежить на узбережжі

моря чи не є острівною. Так, зокрема, острів Хайнань не входить до географічного поняття 内地, але входить як окрема провінція в складі КНР [Shen 2014, 63].

У сучасному Китаї є декілька номінацій країни, що можуть використовуватися в різних контекстах та в різних регіонах. Наприклад, навіть у материковій частині Китаю в різних провінціях можуть вживатися терміни 内地 та 内陆 із різним значенням. У південно-східних провінціях Гуандун та Фуцзянь материковим Китаєм вважаються всі інші географічно материкові території Китаю, окрім самих провінцій Гуандун та Фуцзянь.

У Гонконзі та Макао термін 内地 ввійшов у широкий вжиток лише з 1997–1998 років, до “повернення Гонконгу” на позначення материкового Китаю вживалися в основному 大陸 (власне “материк”), 北京當局 (буквально “пекінська влада”) або 中方 (“китайська сторона”, буквально “серединна сторона”, від традиційної назви Китаю – 中国, Серединна держава). Повна форма 中国内地 та скорочена 内地 поширилися серед населення через ЗМІ, проте частина старших мешканців Гонгконгу продовжує називати Китай 大陆 (“материк”) або 中国大陆 (“китайський материк”). Що характерно, при використанні здебільшого географічних термінів у цьому контексті лише в окремих випадках вживається термін “північ” як вказівка на сторону світу, де розташована КНР відносно Гонконгу.

Крім того, в офіційних документах, що регламентують відносини між Гонконгом та КНР, термін 内地 позначає території Китаю, не включаючи автономні округи (Синьцзян-Уйгурський автономний округ, Тибетський автономний округ та ін.).

Щодо мешканців материкової частини Китаю здебільшого вживаються терміни, похідні від названих вище номінацій країни шляхом додавання ієрогліфа 人 (ren) “людина”. Це можуть бути як абсолютно нормативні та нейтральні за значенням слова (大陸人 – людина з материка; 中國人 – китаєць; 內地人 – людина з внутрішніх земель), так і номінації з негативним або іронічним значенням (支那人 – етнофолізм на позначення китайців; 強國人 – іронічне “людина з сильної країни”). Існує також ціла низка етнофолізмів на позначення китайців, що використовуються в Гонконзі, Тайвані, Макао та інших регіонах Південно-Східної Азії, проте вони не зустрічаються в тому типі матеріалів, що були обрані нами для відстеження та аналізу образу Китаю та китайців, тому наводити їх у цій статті ми не вважаємо за необхідне.

Інша номінація материкових китайців, що має досить нейтральну конотацію та іноді зустрічається у друкованих та онлайн ЗМІ, – 自由行者 “вільний подорожній”, що походить від 港澳自由行 (вільне пересування територіями Гонконгу та Макао, що було дозволене громадянам КНР із 2003 року, до цього часу вони могли відвідувати ці регіони лише у складі організованих туристичних груп). Вона вживається у вужчому сенсі, ніж перераховані вище, та стосується тільки відвідувачів з материкової частини Китаю, що прибувають до Гонконгу на короткий строк, часто з метою купівлі дорогих або недоступних на материку товарів. До них часто відносять також 水貨客 – “відвідувачів-контрабандистів”, людей, котрі їздять до Гонконгу щоденно з метою придбання та подальшого перепродажу продукції місцевого виробництва на материку. Найчастіше це дитяча молочна суміш та інші товари для немовлят, які значно якісніші та безпечніші, ніж ті, що виробляються на материку.

Для пошуку матеріалів в англійських джерелах були обрані такі ключові слова: PRC (People’s Republic of China), Mainland China, Beijing та China. Значення останнього визначалося контекстуально, оскільки термін China часто описує територію “двох берегів, трьох земель”: Гонконг, Тайвань, Макао. На відміну від

китайського 中國, China частіше є синонімом PRC та регулярно вживається з ним в парі у межах одного й того ж тексту. Нейтральний за своєю конотацією “Китай”-China в культурній та рідше соціальній тематиці може бути загальним терміном для Великого Китаю (Greater China), чиї культурні надбання поділяє та сприймає як власні майже весь регіон Південно-Східної Азії. Ключовим словом для відбору матеріалів було також обрано Beijing, оскільки воно часто фігурує в статтях політичної тематики, де йдеться про політичні та економічні конфлікти між Гонконгом та КНР, хоча фактично є лише назвою столиці країни. Власне Пекін є символічною репрезентацією керівництва та політичного спрямування Китайської Народної Республіки.

Серед наведених вище англомовних ключових слів також є тенденції до частішого вживання в певній тематиці. Зокрема, Beijing, про який щойно вже йшлося, також з’являється у статтях на тему охорони довколишнього середовища. Велика кількість таких матеріалів видається сезонно, в зимові місяці, під час вже традиційного періоду сильного смогу.

2. Проблема ідентичності та історія відносин Гонконгу та материкового Китаю

На відміну від переходу Гонконгу під юрисдикцію Великобританії, Велика культурна революція розглядається корінними жителями Гонконгу як основний фактор, що роз’єднує Гонконг та материковий Китай [Jones 2015, 203]. Гонконг став колонією Британської імперії вимушено, в той час як Культурна революція, яка фактично знищувала тисячолітні традиції Китаю, відбувалася “добровільно”, без тиску з боку зовнішнього ворога. Тому причиною такого політичного, соціального та культурного віддалення “двох берегів” колись єдиної Китайської імперії гонконгці в першу чергу називають саме добровільне відсторонення жителів материкової частини від тих традицій та культурних надбань, що складали основу їхнього спільного минулого, спільної спадщини. Навіть Сінхайська революція 1911 року не фігурує в сучасному медіа-просторі Гонконгу як причина виникнення таких розбіжностей і непорозумінь між жителями півострова та материка. Хоча часто зустрічаються сантименти про “втрачений” Великий Китай часів династії Цін, але здебільшого в контексті обговорення сучасних територіальних диспутів КНР (Маньчжурія, острови Сенкаку, Монголія, Південний Тибет тощо).

Крім того, навіть потенційна демократизація Китаю іноді видається не меншою загрозою. Оскільки кінцевою метою керівників КНР є остаточне підпорядкування Гонконгу, Макао та Тайваню під власну юрисдикцію, а “демократизація” стане лише приводом для створення тісніших стосунків, які дозволять позбавити Гонконг автономії, уникаючи формальних приводів для конфлікту. Ця безумовна “загроза” з боку материкового Китаю знайшла своє відображення і в тому мовному матеріалі, що було нами зібрано та оброблено.

Крім того, активно критикується запропонована Ден Сяопіном модель “одна країна – дві системи” як така, що не є об’єднуючим фактором, а натомість створює зайві проблеми для взаєморозуміння між Гонконгом та офіційним Пекіном [Clarke 2002, 24]. Не менш вагомими чинниками, що стоять на заваді об’єднанню, жителі Гонконгу називають рівень життя громадян КНР та розбіжності у звичаях та культурі. При цьому в лінгвістичному плані значна віддаленість кантонської мови від стандартної китайської мови путунхуа не викликає суттєвих проблем щодо потенційного возз’єднання з материком. Навпаки, за останні десятиліття значно збільшилася кількість гонконгців, що вивчають або володіють з дитинства

путунхуа [Fang, Lu 2012, 85]. Престижність кантонського діалекту залишається поза сумнівами, проте володіння путунхуа значно спрощує ведення спільного з материковими китайцями бізнесу та спілкування з іноземцями, які найчастіше обирають для вивчення саме путунхуа як найбільш поширений варіант китайської мови. Значну роль у цьому процесі відіграв, зокрема, й Інститут Конфуція, який активно популяризує китайську мову та культуру за кордоном і який відкрив свій заклад і в Гонконзі. Фактично ж кількість людей, що володіють путунхуа, вже перевищила кількість людей, що володіють англійською мовою, яка до цього займала друге місце за кількістю носіїв після кантонського діалекту. Самі гонконгці небезпідставно вважають кантонський діалект “більш правильною” версією китайської мови, оскільки саме в діалектах групи Юе значною мірою збереглася вимова середньокитайської мови періоду династій Сун і Тан, на відміну від північних діалектів, які лягли в основу сучасної стандартної китайської мови і які значно змінили вимову та лексичний склад під впливом маньчжурської та монгольської мов. У лінгвістичному плані відзначається також перехід материкової частини Китаю на спрощену ієрогліфіку, від якої відмовилися решта частин Великого Китаю та деякі інші країни Сходу, що використовують китайську графіку на письмі. Спрощення писемності й було вмотивоване створенням більш доступної освіти, здебільшого керувалося цілком логічними правилами, заснованими на використанні загальноприйнятих скорописних форм, та було, зрештою, досить ефективним. Але така реформа ієрогліфіки від самого початку сприймалася як відмова від традиційних культурних надбань китайської цивілізації та загалом не була прийнята “поза материком”. Велика культурна революція, що відбулася всього лише через десятиліття від початку реформи писемності лише утвердила жителів Гонконгу в думці, що Китай таким чином відмовляється від спільного з ними минулого [Wang 2008, 51]. Разом з тим у Сінгапурі, Індонезії та Малайзії, де проживає значна кількість етнічних китайців, існують китайськомовні періодичні видання та загалом присутній вплив з боку КНР у політичних та соціальних подіях, спрощена ієрогліфіка була сприйнята схвально та використовується в тому самому вигляді, що й у КНР (з незначними відмінностями в написанні в малайзійському варіанті).

Наразі Гонконг при всій його вестернізованості (як суто зовнішній, так і якісний) залишається в багатьох розуміннях більш традиційним та консервативним, ніж материковий Китай. Окрема “гонконзька” ідентичність не в останню чергу сформована популярною культурою півострова, зокрема кінофільмами та телебаченням. У численних фільмах, серіалах і телепередачах кристалізувалися окремі, вестернізовані, але не схожі на суто британські, та китайські, але відмінні від материкових, образи “гонконзького способу життя”, “жителя Гонконгу”. У цих формах популярної культури найбільш чітко наголошуються розбіжності між материковим Китаєм та Гонконгом. Саме завдяки їм молодь мала можливість ідентифікувати себе як “гонконгців”, у той час як вестернізована освіта не заохочувала виховання політичної свідомості підростаючого покоління та була віддаленою від місцевої специфіки китайської культури та історії [Xu, Xing 2013, III].

3. Місцева преса Гонконгу

Передусім слід чітко розмежувати дані, що були отримані з китайськомовних та англійських джерел, – навіть якщо джерело текстів новин було спільне (як у випадку із South China Morning Post, що має дві мовні версії сайту, які сильно відрізняються за наповненням, а також іноді за стилістикою), читацька аудиторія

та автори цих текстів належать до дещо різних соціальних прошарків, які не завжди збігаються. Англомовні новини зазвичай орієнтовані на читачів, що проживають за кордоном або в Гонконгу, проте не володіють китайською чи кантонською мовою. Більшою мірою це представники численної громади експатріантів з усього світу, що працюють чи навчаються в Гонконзі. Менша частина аудиторії англомовних видань – місцева молодь, що вивчає англійську або вже володіє нею на досить високому рівні. Китайськомовні інформаційні ресурси охоплюють дуже широку аудиторію жителів Гонконгу, південних регіонів Китаю (провінції Фуцзянь, Гуансі та Гуандун, мешканці яких говорять на діалекті, спорідненому з кантонським) та Тайваню [Xu 2013, 113]. Проте не лише лінгвістичний фактор об'єднує постійних читачів медіа цього типу – Гонконг є фінансовим та торговельним центром цілого південного регіону Китаю, де розміщено чимало виробництв гонконзьких компаній.

Серед англомовних джерел, матеріали яких відстежувалися:

South China Morning Post – одна з найбільших та наймасовіших щоденних газет Гонконгу, що виходить накладом 100 тисяч екземплярів та має найбільшу кількість передплатників. Онлайн-версія газети надає безкоштовний доступ до обмеженої кількості статей, проте платна підписка буде ліквідована, як було оголошено після придбання компанії-видавця корпорацією Alibaba Group. До купівлі Джеком Ма редакція газети була досить лояльною до влади в Пекіні, хоча й дозволяла помірковану критику в бік керівництва та жителів материка.

China Daily Hong Kong Edition – місцева англомовна редакція “Чжунго Жибао”, що видається з 1997 року. Єдине офіційне англомовне видання материкової газети в Гонконзі. Тематика – новини материкової частини КНР, Гонконгу та Макао, висвітлення економічних, соціальних та культурних відносин між “двома берегами, трьома місцинами”.

The Standard – перша та єдина англомовна газета Гонконгу, що розповсюджується безкоштовно. Наклад перевищує 200 тисяч екземплярів. Тематика видання різноманітна, редакція дозволяє досить жорстку критику влади та обговорення найбільш резонансних подій. Входить до переліку видань, що належать Sing Tao News Corporation Limited.

При підборі англомовних джерел було враховано їхню впливовість, поширення, авторитетність та тематичне спрямування. Наведені вище видання належить до різних видавничих компаній та представляють майже весь спектр політичних думок і течій у Гонконзі. З перерахованих видань лише The Standard є недоступним для інтернет-користувачів з материка. Решта – відкриті, проте цензуруються.

Китайськомовні джерела гонконзьких друкованих ЗМІ, з другого боку, представлені в Гонконгу більш різноманітно. З-поміж них для відстеження тематики відносин із материковим Китаєм було обрано такі видання:

南早 (Nanzao) – китайськомовна версія видання South China Morning Post. Загальна редакційна політика не відрізняється від англомовної версії, проте зміст видань не дублюється повністю. Превалують місцеві новини. Доступні варіанти у спрощеній та традиційній ієрогліфіці, що робить сайт зручнішим для користувачів з материкового Китаю. На відміну від решти видань, вкрай рідко використовуються кантонські діалектні слова та ієрогліфи.

東方日報 (Oriental Daily News) – газета, що видається з 1969 року та наразі належить до “пропекінського” політичного спрямування й рідко вдається до різкої критики центральної влади та більше орієнтована на розважальну тематику. Одна з газет із найбільшим обігом. Сайт видання має тільки версію на традиційній китайській ієрогліфіці, тобто не орієнтований на немісцевих читачів.

明報 (Ming Pao) – місцева газета, що має найбільше географічне покриття: окрім Гонконгу, газета виходить друком у Канаді, в Торонто та Ванкувері (в кожному випадку це окремі видання, спрямовані на місцеву китайську громаду *хуацяо*), до 2009 року газета також мала два окремі видання у США (Ming Pao New York та Ming Pao San Francisco). Політична спрямованість газети ліберальна. Видається винятково традиційною ієрогліфікою, сайт газети також не має варіанта на спрощеній ієрогліфіці. Мова газети ближча до кантонської – часто друкуються статті з великою кількістю місцевої лексики та з додаванням англійських слів.

蘋果日報 (Apple Daily) – газета-таблід, що виходить з 1995 року та зажила слави скандальної у своєму протистоянні політиці Пекіна та завдяки продемократичному спрямуванню. Сайт газети, де з'являються статті з газети та інші матеріали, має дві версії – для Гонконгу та Тайваню, – що фокусуються на подіях у відповідних місцинах. Тематика газети значною мірою розважальна, частина статей друкуються на кантонському діалекті.

頭條日報 (Headline Daily) – одне з наймолодших видань Гонконгу, що вперше вийшло у світ у 2005 році та дуже швидко стало наймасовішим за рахунок того, що розповсюджується безкоштовно. Входить до переліку видань, що належать Sing Tao News Corporation Limited. Нема чітко визначеного політичного спрямування, редакційна політика дозволяє критику щодо місцевої влади та керівників КНР. Самопроголошена мета видання – донесення найважливішої інформації в лаконічній формі (звідси назва газети), тому переважають радше короткі замітки-повідомлення, аніж довгі аналітичні статті. Газету неодноразово звинувачували в непрофесійній журналістиці [Cao, Wang 2014, 34].

Вище вже було вказано, що розглядалися тексти англійської та китайськомовні, оскільки обидві мови мають значну вагу в регіоні, хоча при цьому місцеві видання двома мовами мають різну аудиторію та джерела походження. Тому далі ми викладемо окремо результати розгляду новинних текстів відповідно до мови, а в кінці спробуємо проаналізувати спільні та відмінні риси створених концептуальних метафор і загального образу материкового Китаю, що складається у всьому масиві гонконзької преси.

Перш ніж розглядати концептуальні метафори в китайськомовних джерелах, слід відзначити, що їхнє визначення може бути проблематичним, через те що слова в китайській мові зазвичай багатозначні та вкрай рідко мають морфологічні ознаки приналежності до частини мови. Тому, окрім аналізу лексики, цілком доцільним є аналіз тих ієрогліфів (або односкладових лексем), з яких складаються ключові слова, котрими змальовуються Китай та відносини з ним [Liang, 2012, 327]. Особливо логічним таке рішення видається з огляду на те, що більшість цих ієрогліфів повторюються в різних сполученнях, часом навіть у різних метафорах. Наприклад, 重返 та 重大 мають у своєму складі спільний ієрогліф 重, що має в обох контекстах різне значення та навіть звучання.

4. Концептуальні метафори на позначення материкового Китаю

Загальною тенденцією в китайськомовних джерелах є порівняння “великого” Китаю та “маленького” Гонконгу. Причому наголос робиться саме на розмірах материкового Китаю, відносно невеликі розміри Гонконгу найчастіше не згадуються напряму. Головними концептуальними метафорами на позначення материкової частини КНР є: КИТАЙ = МАТЕРІЯ, ЩО ЗРОСТАЄ та близька до неї КИТАЙ = КІЛЬКІСТЬ, ЩО ЗБІЛЬШУЄТЬСЯ. Переважна більшість порівнянь та метафор у друкованих ЗМІ Гонконгу підкреслюють розміри та зростання в описах Китаю.

Що характерно, тематика зростання присутня навіть у безумовно негативних контекстах (“злочинність зростає”, “зростає кількість боржників”, “збільшується забруднення” тощо). Найчастіше виражається такими словами: 大量 *daliang* – “велика кількість”, 大規模 *da guimo* – “великий масштаб”, 大概 *dagai* – “загальний; приблизно”, 大陸 *dalu* – “материк, велика земля”, 多地 *duodi* – “багато земель / місцин”, 眾多 *zhongduo* – “величезний; багато”, 多個 *duoge* – “велика кількість”, 發展 *fazhan* – “розвиток; зростання”. Слово 大概 *dagai* дещо вибивається за своєю семантикою із загального ряду лексем, що були наведені тут, але його було віднесено до цієї метафори, оскільки в ньому є ключовий ієрогліф 大 *da* “великий; зростати”, який опосередковано додає відповідної тональності значенню всього слова. Сюди ж належить 大陸 *dalu*, що буквально означає “материк”, або “велика земля”. Це слово особливо значуще в цьому рядку, через те що воно належить до найбільш часто вживаних номінацій материкової частини КНР у Гонконзі.

До іншої категорії концептуальних метафор, що було зафіксовано в текстах ЗМІ Гонконгу, належить КИТАЙ = ЗВОРОТНА ДІЯ. Материковий Китай регулярно з’являється в контекстах з дієсловами 反 *fan* – “перевертати; виступати проти; повертатися”, 返 *fan* – “повертатися; повертати”, 回 *hui* – “повертатися; відповідати; передавати”, 复 *fu* – “повертатися; відповідати; повторювати”, 重 *chong* – “повторювати; подвоювати” (той самий ієрогліф у певних сполученнях читається як *zhong* та має значення “важкий; важливий; серйозний; посилювати”, що теж зустрічалося у прикладах до концептуальної метафори КИТАЙ = МАТЕРІЯ, ЩО ЗРОСТАЄ). Ці односкладові дієслова також регулярно зустрічаються у сполученнях між собою та з подібним значенням, наприклад 返回, 反复, 重返 тощо. Проблема “подвійної ідентичності” мешканців Гонконгу також змальовується терміном 双重 *shuangchong* (де 双 *shuang* має значення “пара; подвійний”), що доповнює картину “ускладнених” відносин між Гонконгом та материковим КНР. Метафора КИТАЙ = ЗВОРОТНА ДІЯ, скоріше за все, виник ще на початку 90-х років ХХ ст., до повернення Гонконгу під юрисдикцію КНР, коли з’явилися перші активні дискусії щодо нового постколоніального статусу та майбутнього розвитку подій і відносин [Clarke 2002, 83]. Сама “ретроцесія” Гонконгу китайською мовою має назву 香港回归 *Xianggang huigui*, де 回归 *huigui* має значення “повертатися; розвертатися; повторюватися”.

Натомість в англомовних ЗМІ домінують метафори КИТАЙ = СУПРОТИВНИК, КИТАЙ = ЗАБРУДНЕННЯ та КИТАЙ = ОБМЕЖЕННЯ та повторюється метафора КИТАЙ = МАТЕРІЯ, ЩО ЗРОСТАЄ.

Метафора КИТАЙ = СУПРОТИВНИК виражається в таких словах, як *overtaking, challenging, intruding, consuming, buying*. Китай часто виступає агресивною стороною у відносинах із Гонконгом. Він споживає ресурси, захоплює території (власні землі та їх застосування під обробку), втручається у справи та загалом вносить дисбаланс у відносини, проте й не порушує їх надто активно. Слід вказати, що відстеження матеріалів відбувалося протягом 2015 року, тому активні протистояння на Мон Кок залишили свій вплив на загальну тематику та дискурс цього періоду, однак гостра фаза конфлікту на момент моніторингу вже практично минула. Звідси й “неагресивність” супротивника в цій метафорі.

КИТАЙ = ЗАБРУДНЕННЯ найчастіше виникає в матеріалах, де фігурує ключове слово *Beijing*, проте текст не обов’язково цілком присвячений ситуації саме у столиці. Також ця метафора посилюється супроводом метафори КИТАЙ = МАТЕРІЯ, ЩО ЗРОСТАЄ: росте рівень забруднення повітря, зростає кількість хворих через забруднення тощо.

Метафора КИТАЙ = ОБМЕЖЕННЯ виражається словами border / bordering, law, secret, ban, regulations та ін. Здебільшого виникає в текстах економічної та політичної тематики. Китай виступає як обмежувальний фактор, що діє (найчастіше) за певними законами. При цьому загальна оцінка його дій може бути як негативна, так і позитивна.

З багатьох причин, включаючи географічні особливості, історичне підґрунтя тощо, у стосунках між материковим Китаєм та Тайванем склалася інакша ситуація – Тайвань належить до спірних територій, на які претендують офіційний Пекін, вважаючи його невіддільною частиною КНР, та місцева влада, яка вважає Тайвань окремою державою. Втім у межах цього дослідження ми не звертатимось до суперечливої ситуації.

5. Китай у тайванських новинних джерелах

Аналогічно до Гонконгу два основні терміни використовуються на позначення материкового Китаю: 中国 Zhongguo (власне Китай) та 大陆 dalu (“материк”). На відміну від Гонконгу, де 中国 Zhongguo може включати в себе 香港 Xianggang (Гонконг) як географічну та адміністративну одиницю (а разом з ним і Макао та Тайвань), у політичному дискурсі Тайваню цей термін вживається тільки для позначення материкової частини Китаю. Натомість самоназва Тайваню як держави – 中华 Zhonghua (буквально “квітуча серединна держава”). Так само місцевий варіант стандартної китайської мови мандарину – 华语 Huayu. При цьому існує декілька самоназв для тайванців: 中国人 zhongguoren, 华人 huaren та 华裔 huayi. Останні два є типовими термінами на позначення китайського походження в китайській мові та не є ексклюзивними для жителів Тайваню. При цьому термін 台湾人 taiwanren, разом із неологізмом 中华民国人 zhonghua minguo ren, що активно поширювався в рік відзначення сотих роковин заснування Китайської Республіки у 2011 році, вживається для всіх його громадян, включно із численними етнічними меншинами.

Друковані та онлайн-видання Тайваню, що належать повністю або частково до новинної сфери, представлені досить різноманітними за тематичною та політичною спрямованістю джерелами. На відміну від Гонконгу, де вже тривалий час двомовність населення є нормою, а в останні десятиліття з’явилася тенденція до тримовності, в Тайвані англійська мова все ж не займає такого важливого місця в суспільстві, тому для відбору та аналізу матеріалів англійськомовні видання залучалися мінімально, оскільки більшість із них мають обмежену читацьку аудиторію та вузьке тематичне спрямування. Серед газет, що відстежувалися:

自由時報 (Liberty Times) – наймасовіша газет Тайваню, що видається з 1980 р., друкується китайською мовою, загальна політична позиція редакції – підтримка незалежності Тайваню;

蘋果日報 (Apple Daily), тайванське видання-таблоїд – друга за читацькою аудиторією газета Тайваню; медіа-група Next Media, до якої належить видання, базується в Гонконзі. Щоденна газета, ближча до жовтої преси;

聯合報 (United Daily News) – популярна щоденна газета з головною редакцією в Тайпеї, займає переважно позицію поміркованої підтримки незалежності;

民生報 (Min Sheng Bao) – щоденний таблоїд, спільна редакція із United Daily News;

Taiwan Review – англійськомовна газета, що видається щомісячно та покриває теми політики, економіки, суспільства тощо.

Слід зазначити, що місцева тайванська преса зазнала суттєвого змістового впливу з боку ЗМІ материкового Китаю: зменшилася кількість повідомлень від

власних кореспондентів за рахунок впливу великих інформаційних агентств КНР [He 2014, 116]. Цим можна пояснити значне пом'якшення загального тону подачі новин про Китай та зміни характеру їхнього змісту за останні роки. В основних місцевих виданнях, що здебільшого публікують інформацію з власних джерел, Китай зображується як агресивна сила, що несе в собі загрозу (політичну, економічну чи екологічну). Щоправда, в контексті економічних новин становище Китаю відчутно змінилося на “слабке” та “нестабільне” з початком 2015 року.

Ключові слова на позначення материкового Китаю в тайванських джерелах практично не відрізняються від наведених вище гонконзьких. Єдиним винятком можна назвати відносно частіше вживання терміна 大陸 “материк” порівняно з 中國 “Китай”, коли йдеться саме про КНР, а не Великий Китай. Можливо, причиною цього є острівне положення Тайваню, що підкреслюється використанням протилежного географічного терміна.

Аналіз пошукових запитів за допомогою онлайн-інструменту Google Trends також є важливим джерелом для встановлення ключових слів та активності їхнього використання. Порівняння кривої вживання термінів 中國 zhongguo “Китай” та 大陸 dalu “материк” у Гонконзі та Тайвані дає змогу стверджувати, що “Китай” є безперечним лідером за частотністю, втім слід мати на увазі, що це значною мірою парасольковий термін, який включає також весь регіон Великого Китаю.

Пов'язані запити в пошукових інструментах теж містять досить показову інформацію щодо тематики, на якій зосереджується звичайний користувач Інтернету.

На запит “台灣人中國人” (тайванці, китайці):

台灣人中國人差別 – “різниця між тайванцями та китайцями”;

台灣中國關係; 中國與台灣的关系 – “зв'язки Китаю та Тайваню” (два аналогічні запити, з дещо відмінною граматичною структурою);

為什麼台灣人討厭大陸人 – “чому тайванці ненавидять людей з материка”;

台灣人討厭中國人 – “тайванці ненавидять китайців”;

台灣人素質差 – “тайванці неосвічені (тайванцям бракує культури)”;

罵大陸人用語 – “лайливі слова про людей з материка”;

台灣中國文化差異 – “культурна різниця між Тайванем та Китаєм”, або “різниця в культурі Тайваню та Китаю”.

В око впадає наявність розділення “Китай” – “материк” та, відповідно, похідні “китайці” – “люди з материка”, котрі протиставляються “Тайваню” та “тайванцям”. При цьому присутнє досить емоційне та самокритичне “台灣人素質差”, що можна також перекласти як “безкультурні тайванці”. Цей запит вочевидь є частиною внутрішнього суспільного діалогу, в якому постійно порівнюються моральні якості жителів острова та материка, зазвичай саме на користь тайванців. Відповідно, подібне формулювання має скандальне, сенсаційне забарвлення. Крім того, видно, що “люди з материка” зустрічаються частіше з негативними конотаціями, а об'єкти “Тайвань” та “Китай / материк” постійно протиставляються, порівнюються, при цьому терміни “Китай”, “материк” та похідні від них етноніми мають радше негативне забарвлення. Проблема розмежування “Тайвань” – “материк” повторюється в популярному гаслі 我是台灣人 “я – тайванець”.

Що характерно для ЗМІ Тайваню та пов'язаних онлайн-обговорень тематики стосунків з материковим Китаєм, на відміну від аналогічних публікацій про Гонконг, мова майже завжди йде про культурні відмінності та моральні якості, в той час як гонконзькі дописувачі, крім того, зачіпають тему матеріального достатку обох сторін як аргумент на користь однієї з них, або як мотивацію певної події, поведінки, розвитку ситуації тощо.

Загалом, за винятком окремих мотивів “повернення”, образи Китаю та метафори на його позначення в тайванській пресі збігаються з прикладами з Гонконгу, особливо з англомовними, зокрема КИТАЙ = ЗАБРУДНЕННЯ (або іноді КИТАЙ = ХВОРОБА) та КИТАЙ = ОБМЕЖЕННЯ, КИТАЙ = МАТЕРІЯ, ЩО ЗРОСТАЄ.

Слід відзначити, що, незважаючи на різницю в поточній ситуації, в історичному контексті та навіть у регіональних мовних особливостях, преса Гонконгу та Тайваню використовує аналогічні терміни на позначення материкової частини Китаю, котрі, крім того, часто походять з одного й того ж джерела (новини, Інтернет, популярна культура тощо). Цьому сприяють видання та ресурси, що мають свої редакції в обох регіонах, і не в останню чергу вживання дореформеної писемності, що певним чином може об'єднувати читацьку аудиторію, для якої повідомлення спрощеною ієрогліфікою можуть асоціюватися з материковим Китаєм, а не з локальними джерелами.

Висновки

Так звана “подвійна ідентичність” жителів Гонконгу має під собою цілий ряд чинників – материкових китайців та гонконгців об'єднують спільна та стародавня культурна й історична спадщина, родинні зв'язки (в буквальному сенсі – в Гонконзі більшість населення – мігранти з материка або їхні нащадки), та роз'єднують мовна ситуація, різні стилі життя й політичні настрої серед населення. При цьому жителі Гонконгу є в певному розумінні більш консервативними, заздалегідь бачачи себе в програшному становищі “меншого брата”. Починаючи від початку 2000-х років, із продовженням високих темпів зростання, “мирного піднесення” Китаю, вони почали жорсткіше сприймати будь-які “замахи” на їхню “інакшість”, унікальну місцеву ідентичність, яка сформувалася під впливом Британської імперії. Така ситуація проявляється в регулярному загостренні стосунків між місцевим керівництвом Спеціального автономного регіону та центральною пекінською владою.

Своє відображення ці події знаходять у тих текстах, що продукують місцеві ЗМІ Гонконгу китайською (у спрощеній і традиційній ієрогліфіці) та англійською мовами. Відповідно до загальної тематики й аудиторії друкованих та онлайн-видань можна виділити окремі концептуальні метафори, які в непрямій формі складають загальне бачення материкового Китаю як “іншого” серед місцевих жителів.

Специфіка морфології та синтаксису сучасної китайської мови та її місцевого кантонського варіанта створює певні проблеми у визначенні концептуальних метафор: з огляду на широкі семантичні спектри окремих слів та неоднозначні синтаксичні зв'язки в реченні трактування метафор вимагає специфічного підходу з детальнішим розбором за лексемами. У типових дослідженнях концептуальних метафор у китайській мові в першу чергу розглядаються усталені ідіоматичні словосполучення – чен'юї, в той час як стилістика новинних видань Гонконгу меншою мірою спирається на фразеологічні засоби.

У політичній та економічній тематиці найчастіше вживаються такі номінації материкового Китаю: 大陸, 內地, Mainland, Beijing, PRC. У статтях культурної та рідше соціальної тематики домінують номінації 中國, 中華, China. Це вказує на те, що місцева культура, незважаючи на тривалий колоніальний період, нерозривно пов'язана з материковою частиною, а жителі Гонконгу схильні відносити себе скоріше до китайської культурної сфери, аніж до західної. Натомість у політичному та економічному плані гонконгці воліють бачити себе незалежними від

влади Пекіна – звідси й частотність появи терміна Beijing в англомовних матеріалах політико-економічної тематики.

Друковані та онлайн-видання Гонконгу представляють весь спектр політичних поглядів та спрямувань, наявних серед місцевих жителів, та є важливим матеріалом для вивчення того образу материкового Китаю і його мешканців, що сформувався за останні десятиліття. Номінації материка здебільшого нейтральні за оцінкою, хоча в більш ліберальних ЗМІ можна зустріти прямі цитати політичних діячів та громадських активістів, які дозволяють собі досить різкі висловлювання в бік влади в Пекіні та гостей з материка, чия поведінка виходить за межі дозволеного в Гонконзі, але при цьому, цілком імовірно, є припустимою для мешканців материка.

Попередні припущення щодо переважно “загрозливого” та в цілому негативного образу материкового Китаю виявилися неточними, оскільки були висунуті після поверхового аналізу матеріалів гонконзьких ЗМІ під час поглиблення політичного конфлікту 2014 року та протестів на Монг Кок. Втім, загроза виражається не безпосередньо, а через порівняння з Гонконгом у плані окремих факторів на кшталт обсягів економіки, географічних розмірів, політичної впливовості тощо. Крім того, опосередкована загроза формулюється через концептуальні метафори переважно в англомовних ЗМІ: КИТАЙ = ОБМЕЖЕННЯ, КИТАЙ = СУПРОТИВНИК та КИТАЙ = ЗАБРУДНЕННЯ.

Метафора КИТАЙ = ЗВОРОТНА ДІЯ є очевидним продовженням ідей, що панували в період возз’єднання Гонконгу з материковою батьківщиною. Наразі застосовується в дещо інших тематичних рамках: “Китай відповідає” в поточному моменті проти “Китай повертає(ться)” на початку 90-х років минулого століття.

Загалом метафоричність відносин між Гонконгом та материковим КНР виражається навіть у самих номінаціях: 大陸 – велика земля, Mainland – головна земля. Також повторення метафори КИТАЙ = МАТЕРІЯ, ЩО ЗРОСТАЄ можна зустріти в китайських термінах на позначення подвійної ідентичності: 双重 та 二元.

Спостерігаються певні зміни в динаміці “комфортності” стосунків Тайваню та Гонконгу з материковим Китаєм – у той час як у жителів Гонконгу з часом з’являється занепокоєння щодо потенційної загрози з боку Пекіна, в жителів Тайваню, навпаки, тема об’єднання та налагодження стосунків стає більш популярною, відображаючи дуже суперечливий суспільний діалог. Таким чином, із плином часу новинні видання Гонконгу поступово починають все більше відображати побоювання громадян щодо потенційної втрати власної автономності та політичної незалежності від офіційного Пекіна. Тайванське суспільство при цьому зосереджене на веденні продуктивного діалогу, що міг би забезпечити вигідні умови возз’єднання з Китаєм.

Важливим питанням в обох випадках є проблема самоідентифікації, що виражається по-різному, але так чи інакше ґрунтується радше на протиставленні, аніж на виокремленні унікальних та визначних власних рис. Зважаючи на суттєве поліпшення стосунків між офіційним Пекіном та Тайванем за останні роки, можна зробити припущення, що ця тенденція матиме продовження принаймні на політичному рівні та впливатиме на формування порядку денного щодо материкового Китаю. Разом з тим популярний образ Китаю та його жителів навряд чи змінюватиметься синхронно з тим, який складається в офіційних повідомленнях. Медіа Гонконгу реагують досить різко на будь-які спірні політичні чи суспільні події, що мають стосунок до офіційного Пекіна, часто створюючи інфоприводи не лише місцевого значення, а й такі, що мають широкий розголос у всьому регіоні

Великого Китаю, включно з Тайванем. Присутність материкового Китаю в новинах Гонконгу стає все більш регулярною, пов'язаною з конкретними подіями, тому надалі його образи та сприйняття зазнаватимуть суттєвих перетворень.

ЛІТЕРАТУРА

Cao Wanhong, Wang Yu. 回归十六年:香港媒体的“变”与“不变”. 现代传播 (中国传媒大学学报), 2014, № 2.

Clarke D. **Reclaimed Land: Hong Kong in Transition.** Hong Kong, 2002.

Damm Jens. The Contemporary Political and Public Discourse on the Xinhai Revolution in Taiwan and in the Context of the Centennial Celebration of the ROC // **Chinese History and Society**, 2016, Vol. 47.

Fang Ning, Lu Xiaolu. On Language Utilization and Identity Acknowledgement in Cross-Cultural Communication: Based on Analysis of Cultural Differences // **Journal of Sichuan International Studies University**, 2012, № 2 (28).

He Boyi. 台湾媒体乱象浅析 // **South China Television Journal**, 2014, № 1.

Jones Carol A. G. **Lost in China? Law, Culture and Identity in Post-1997 Hong Kong.** Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

Li Taofeng. 台湾媒体与大陆媒体的比较 // **Xinwen Aihaozhe**, 2012, № 12.

Liang Xiaojun. 时间概念隐喻所反映的英汉文化思维差异: 翻译与文化研究, 2012, № 1.

Ran Yuanmao. Identity Politics and Anxiety over Identifying with Nation State // **Journal of Guizhou University for Ethnic Minorities**, 2009, № 4 (116).

Shen Benqiu. 港人“二元”认同的地缘政治阐释 // **Issues of Contemporary World Socialism**, 2014, № 4.

Sun Zhaowei. 他山之石, 可以攻玉——香港媒体品牌管理和运营对内地电视媒体的启示. 当代电视, 2010, № 2.

Wang Ying. 身份认同与身份建构研究评析 // **Journal of Henan Normal University**, 2008, № 1.

Xu Haibo, Xing Lijun. Interactive Subjectivity and the Construction of Hongkongers' National Identity // **Journal of Shenzhen University** (Humanities and Social Sciences), 2013, № 30 (2).

Xu Jia. 香港报纸中内地群体形象研究. Huazhong University of Science & Technology, PhD thesis, 2013.

Xu Junqian, Huang Huiyun. 香港新媒体中的大陆人形象建构——以香港高登社区为例 // **Journalism Bimonthly**, 2015, № 130.

Yang Donglei. 试析“台湾人认同”内涵的多面性. An Analysis of the Multi-facet Connotations of “Taiwanese Identity” // **Taiwan Research Journal**, 2013, № 3.

Yao Guangyi, Zhang Yanhong. 香港媒体与司法之间的关系论析 // **Journal of Xuzhou Institute of Technology**. Social Sciences Edition, 2012, № 5.

Zheng Pei, Xu Xiaowen. 在港内地大学生身份认同调查——以香港大学的内地大学生为例 // **Youth Studies**, 2011, № 5.